

TÖLCSÉRI ISTVÁN

1899 —

Tölcséri Istvánt, a hódmezővásárhelyi gimnázium volt tanárát és könyvtárosát nem ismerem, sohasem találkoztam vele. S amit elmulasztottam, azt már nem is pótolhatnám. Ha elmennék is betegágyához, beszélni nem tudnék vele, mert szavát elvette a nehéz betegség.

De ismerem a róla szóló legendákat, amit tanártársai és volt tanítványai mondanak el. Emlékezések fénysugarától övezett alakja tisztábban áll így előttem, mintha személyes találkozások véletlen mozzanatai keverednének a bennem élő képhez. Lényeges, maradandó vonásait ismerem, mintha egy megíratlan regény hőse lenne.

Ha megíratlan is Tölcséri tanár úr regénye, egy regényben már helyet kapott, Vásárhely többi nevezetes emberével együtt. *Németh László* *Egető Eszterében* ő az a Macskási tanár úr, aki diákjait ezzel a szóval ülteti le: „Ülepedjetekek le, mint a piszok!”, s aki Eötvös kollégista korában nem tette be a lábát a kollégium könyvtárába, mert ott nem a tizedes osztályozás szerint rendezték a könyveket.

S itt már benne vagyunk a legendákban, amelyeket talán helyénvaló lesz egy kissé kritika alá fogni.

Mert igaz ugyan, hogy Tölcséri tanár úr lelkes híve és úttörője volt a korszerű tizedes osztályozási rendszernek, a tudományágak számokkal való megjelölésének, s ezt meg is honosította a gimnázium könyvtárában, a legtöbb hazai könyvtárat megelőzve. Viszont az is igaz, hogy az első világháború után, frontszolgálat és hadifogság után három év alatt végezte el az egyetemet, s ezt aligha tehette volna meg, ha bojkottálja az Eötvös-kollégium könyvtárát.

A legendák, amelyeket barátai mesélnek, Tölcséri tanár úr nagypapjával, az osztrák ezredessel kezdődnek, aki magyar szabadságharcos lett, sok más tisztársával együtt, s Haynau akasztófáját valahogy elkerülve végleg megtelepedett új hazájában.

A katonás örökség furcsa bujócskát játszott a családban. Trichter ezredes fia civil pályára ment, nagyteknétyű tanára és könyvtárosa lett a hódmezővásárhelyi gimnáziumnak. A századvégi liberális hazafiság kemény, hagyománytisztelő egyéniségei közé tartozott.

Az unoka, Tölcséri tanár úr, egy bonyolultabb kor bonyolultabb jellemévé formálódott. A tanári katedrán zavart

félszegséggel állt szemben a féktelenkedő diákokkal s csak szuggesztív erejű előadásával tudott ideig-óráig rendet teremteni. De uniformisban, a háború éveiben vitathatatlan tekintélyt szerzett katonái közt, s vitézzé is avatták volna, ha nem utasítja vissza leghatározottabban ezt a kétes megítéltetést.

Hogy is vállalta volna a Horthy Miklós kreálta vitézi címet, mikor világnézete homlokegyenest ellenkezett az ellenforradalom keresztény-nemzeti eszmehabarákjával. Apjának liberális hazafiságán túllépve szabadgondolkodó materialista lett. S bölcs iróniával — amelyből az öngúny sem hiányzott — megtalálta a módját, hogy az akkor tilalmas haladó világnézetet tanítványaiba is beoltsa.

Ha történelem órán Horthy Miklós került szóba, mélyen meghajolt az osztály előtt, s mesterkéltén hódolatteljes hangon mondta, tanítványai harsány nevetésétől kísérve: „Kormányzó úr ó-fő-méltósága”. Ez a kis bohóckodás már a destrukció kezdete volt, mert a virgonc kamaszok kéjesen eszméltek rá, hogy büntetlenül kacaghatnak az ország legfőbb hadurának rovására.

A destrukciót rendszeresen folytatta tovább. Az irodalomtörténeti tankönyv — Beöthy Zsolt és Kéky Lajos gyászosan elavult műve — csak néhány becsmérő mondatot írt Adyról, verset egyet sem közölt tőle. Tölcséri tanár úr lediktálta Ady verseit, kiosztotta köteteit, ez elég

is volt a modern magyar költészet megszerettetésére és a hivatalos tankönyv dezavualására a diákok előtt.

A marxizmust, az üldözött marxizmust is beleépítette a tanításba, az ellenforradalom, sőt a fasiszta háború kellős közepén. Hogyan tudta büntetlenül megtenni? Ezzel a szónoki kérdéssel kezdte magyarázatait Marx tételeiről: Fiam, hogy akarsz harcolni az átkos marxizmus ellen, ha nem tudod, mi az? S az „átkos” marxizmus gyökeret vert ezeken az előadásokon a figyelmesebb tanulóknban, sőt a következő órán felelni is kellett az értéktöbblet elméletből s a többi átkos tanból.

Azokat az eszméit, amelyek végképp nem hangozhattak el az osztály nyilvánossága előtt, fenntartotta kiválasztott tanítványai, könyvtári segítőtársai számára. Mindig volt négy-öt meghitt diákja a legszegényebbek közül, akik hazulról nem hozhattak műveltséget, csak tudásvágyat. Ezeket ráuszította a gimnázium harmincezer kötetes könyvtárára, bevezette a könyvtári munka rejtelmeibe s kezükbe adta eredetiben azokat a könyveket, amelyekből az órákon magyarázott. Ennek az egyetemi szemináriummal felérő könyvtári körnek a tagjaiból pompás, haladószelemű tudósnemzedék került ki.

Természetesen nem egyedül Tölcséri tanár úr érdeme, hogy a hódmezővásárhelyi gimnáziumnak nagy és becses könyvtára volt és van. Hódmezővásárhelynek és Tiszántúl sok más városának iskolája a debreceni Kollégium fiókiintézménye, partikulája volt hajdanában. A Kollégium szegény diákjai tanulmányaik közben néhány évig ezekben az iskolákban tanítóskodtak, s az anyaiskola messze földön híres könyvtárának mintájára mindenütt könyvtárat is alapítottak. Nemcsak új könyvek vásárlásával gyarapodtak ezek a kisebb-nagyobb iskolai könyvtárak. Külföldet járt diákok, öreg tanárok és szenvedélyes könyvgyűjtők adományaiból sok értékes ritkaság gyűlt össze évtizedek során. A hódmezővásárhelyi gimnáziumba még a múlt században bekerült Baranyi doktor ősnymtatvány-gyűjteménye, s a Csokonai-korabeli kéziratos verseskönyvek gazdag anyaga.

A nagyértékű hagyományos gyűjtemények fejlődése sok városban elakadt a

múlt század végén, a vásárhelyi gimnázium könyvtára azonban szervesen továbbéppült a két Tölcséri gondoskodásából. A városnak a legújabb időkig ez volt a legnagyobb könyvtára, s olvasóközönsége nemcsak tanárookra és diákokra korlátozódott, mert látogathatta a város érdeklődő lakossága is. Márpedig az a könyvtár, amelynek sok látogatója van, szükségszerűen jobban fejlődik, még ha kevés pénze van is könyvek beszerzésére. Jó olvasók és jó könyvek ott találhatnak egymásra, ahol jó a könyvtáros. Tölcséri István az új könyvek közül mindig a jó, haladó műveket választotta, s korszerű modern könyvtárat alakított ki, ami pedig a két háború között ritkaság számba ment, nemcsak az Alföld közepén, hanem a fővárosban is.

Kiválasztott famulusai segítségével példamutatóan fel is szerelte a könyvtárat. Büszkesége volt a „négyforgós katalógus” — ahogy eredeti módon elnevezte. Ennek segítségével nemcsak betűrend és szakcsoportok szerint lehetett megtalálni a könyveket, hanem címszó és földrajzi helyek szerint is. Avval pedig minden magyar könyvtárat megelőzött, hogy kicédulázta diákjaival a *Nyugat* minden évfolyamát, s így a folyóirat bármelyik közleményére percek alatt rátalálhatott az olvasó. Ezek az adalékok talán túlságosan szakszerűek ahhoz, hogy a legenda címszó alá sorolhassuk őket, hiszen Tölcséri István könyvtárosi munkájának eredményei ma is szemelláthatók, ellenőrizhetők.

De ugyanilyen kézzelfogható nyoma van annak az eseménynek, amely ezt a hódmezővásárhelyi legendakört megkoronázta. Megint Németh Lászlóra kell hivatkoznunk, mert ő volt az értelmi szerzője annak a cselnek, annak a lovagias bosszúnak, amely a vásárhelyi gimnázium könyvtárát egyszerre ötvenezer forinthez juttatta. Egy Kossuth-díjhoz, amely Németh László Kossuth-díja volt ugyan, de Tölcséri István kapta meg könyvtárának gyarapítására. Nem lehetett volna nagyobb az öröme, ha ő kapta volna a díjat. Mámorosan járta be a pesti könyvesboltokat — most is mellette voltak egykori famulusai — együtt vettek meg majdnem két tonna könyvet. Hogy miért volt ez az ajándék nemes bosszú, azt Németh László beszéli el tanulmánykötetében, a *Sajkódi estékben*.

— *Vásárhely népében, levegőjében van valamilyen különös tulajdonság, amely az odavetődő idegent úgy megejtette, hogy el sem tudott menni többet, vagy ha elment, mint a meleg iszapból kiemelt, egy életen át fázott utána. Pedig ebben a melegben legalább annyi közöny volt, mint érdeklődés. Engem ottlétem alatt öten sem hívtak meg asztalukhoz, s amikor évek múlva, betegen, a kollégiumba újra eljutottam, az el-*

ső mondat, amit hallottam, az volt: „Tudod mit mondott T., amikor azt hallotta, hogy itt vagy? Ide mert jönni, amikor az Eckhardt Balassiját nem adta vissza.” De sem a mondásban, sem a fejemre olvasásban nem volt rosszindulat: vásárhelyiség volt, a cerberus könyvtárosra jellemző mondat, amelyen nevetni illett, s amelyet én kissé vásárhelyiesen úgy toltam meg, hogy ötvenezer forint értékű könyvet zúditottam rá, belajstromozásra.

Egy szeretetből fakadó, igazi vásárhelyies epés mondás szerzett tehát Kosuth-díjat Tölcséri István könyvtárának. Olyan ez a történet, mintha Mikszáth ta-

lálta volna egy régi krónikában. Csak éppen mai történet és színigaz.

V a r g h a B a l á z s

KÖNYVTÁROSOK LEVELEIBŐL

MIÉRT AKADOZIK AZ ÉPÍTŐIPARI MUNKÁSSZÁLLÁSOK SZAKKÖNYVELLÁTÁSA ?

A *könyvtáros* 1962. májusi számában az építőipari munkásszállók szakkönyvellátásával kapcsolatos kezdeményezésekről olvashattunk cikket. Ebben a cikkben az Építésügyi Dokumentációs Iroda egyik munkatársa arról az egyezményről számol be, mely az MSZMP Politikai Bizottságának 1960. június 29-i határozata alapján jött létre az Építésügyi Dokumentációs Iroda és az Építők Szakszervezetének Kulturmevelési Osztálya között. Az egyezmény célja, hogy a népszerű műszaki irodalom eljusson a nagy munkásszállókra és munkahelyekre. A megállapodás feladatként jelöli meg az anyag negyedévenkénti felfrissítését és a szükséges műszaki propaganda kifejlesztését is.

A *könyvtárosban* megjelent cikk problémáit mint szakszervezeti területi könyvtáros munkám során közvetlenül érzem, ezért szeretném tapasztalataimmal kiegészíteni a felvetett kérdéseket, és néhány megjegyzést fűzni hozzájuk. Az élet igazolta, hogy nagyon indokolt volt az MSZMP Politikai Bizottságának határozata. A területünkhöz tartozó szállókon valóban nagy a műszaki irodalom iránti érdeklődés. Például a Harmat utcai munkásszálló könyvtárában a műszaki részlegnek 25, a Bartók Béla úti szállón levőnek pedig 63 olvasója van. Azonban nem elég a helyes kezdeményezés, a szerződések megkötése, mert a szállókon, munkahelyeken kintlevő műszaki anyagot fel is kell frissíteni. Ez érthető, mert az érdeklődők az eltelt idő alatt már el-

olvasták a kapott anyagot, amellyel felébredtünk ugyan igényüket, de a továbbiakban nem tudunk gondoskodni annak kielégítéséről. Az ismertetett helyes kezdeményezésben tehát az jelentene előrelépést, ha a szerződés megkötése után gondoskodnánk a műszaki anyag felfrissítéséről is.

Tudomásunk szerint az ÉDOK csaknem minden budapesti nagyvállalattal megkötötte a szerződést, és a legtöbb helyre a könyvek is eljutottak. Ezért nem találunk magyarázatot arra, hogy területünkön akad néhány vállalat, ahol a szerződést ugyan megkötötték, de a szerződésben foglalt és vállalt kötelezettségnek a mai napig sem tettek eleget: például a Budapesti Szakipari Vállalat műszaki könyvtára a 2200 fős Csavargár utcai munkásszállónak nem küldött műszaki könyveket. Szeretnénk, ha az ÉDOK illetékes munkatársai utánanéznének, hogy miért nem teljesítették ezek a műszaki könyvtárak vállalt kötelezettségeiket.

A műszaki könyvhét alkalmával rendezett ankétok a műszaki irodalom iránti igényeket bizonyították. Az ankétok tanulságai és egyéb tapasztalataim arról győztek meg, hogy az igények e területen is megelőzték lehetőségeinket. Akkor tudjuk tehát sikeresen megvalósítani elképzeléseinket, ha még szorosabb együttműködésre törekszünk, és közös erőfeszítéssel valósítjuk meg hasznos terveinket.

Orbán Tiborné
területi könyvtáros